

Ovo najnovije Zálešákov djelo raskošno je i izvrsno opremljeno, s velikim brojem crteža, fotografija, notnih i koreografskih zapisa.

Glavna je namjena djela da daje pregled i klasifikaciju slovačkih narodnih plesova. Što se tiče pregleda, on je dan koncizno, može se reći u gotovo idealnom obliku. Ako čitalac prouči knjigu od prve do posljednje strane, dobit će potpun uvid u slovački plesni folklor. Alfabetски popis plesova na kraju knjige dopunjuje i inače taj odličan pregled.

Klasifikacija plesova dana je slabije i sa suviše kategoričnosti. Zálešák najprije iznosi glavnu razdiobu plesova na obredne i zabavne. Već i ovdje s odviše sigurnosti postavlja plesove u jednu ili drugu skupinu ili ih izostavlja iz jedne od njih. Osobito dolazi do izražaja simplicitičko označavanje pojedinih primjera, kao da plesovi nisu sastavljeni; od različitih elemenata a ne samo od jednoga. Tako bez dovoljno ograde autor razlikuje plesove seljačke kulture, zatim valaške, pa plemićke plesove, cehovske, vojničke, plesove mlade buržoazije i akrobatske plesove. U podjeli nema jedinstven osnovni kriterij, nego njih više. Jedan je historijsko-socijalni (plesovi seljaka, plemića, buržoazije itd.), drugi je etnološko-socijalni (valaški), a treći tehničko-stilski (akrobatski).

U uvodu poglavlja o pojedinoj skupini plesova Zálešák analizira koreografske strane plesa, daje muzikološku analizu s posebnom pažnjom na ritmičke oblike, te podjelu svake skupine plesova prema geografskim oblastima. Taj je dio posla autor uspješno obavio, a bogatstvo ilustracija i način njihove primjene još povisuju vrijednost tih analiza. Na žalost, plesovi nisu opisani Labanovom kinetografijom pa je vrijednost zapisanih elemenata nesigurna.

Na kraju autor daje svoje mišljenje o umjetničkoj i idejnoj vrijednosti narodnih plesova i tumači svoje metode istraživanja i zapisivanja. Mišljenje o umjetničkoj i idejnoj vrijednosti narodnih plesova izneseno je samo u nekoliko rečenica i bez dubljeg unošenja u taj tako težak problem.

Zálešák u većem dijelu svoga posla, osobito tamo gdje opisuje i donosi pregled slovačkih narodnih plesova, daje posebno vrijedne rezultate, a tamo gdje pokušava ulaziti u opće probleme narodnog stvaralaštva čini to s mnogo manje uspjeha. Ipak, ova će knjiga biti dragocjen dokument u rukama stručnjaka i riznica bogatstva slovačkoga plesnog izraza za sve plesače, koreografe i ljubitelje narodnog plesa.

Ivan Ivančan

IVAN IVANČAN, NARODNI PLESOVI HRVATSKE, 2. Savez muzičkih društava Hrvatske, Zagreb 1963.

Osim narodnih plesova, knjiga prikazuje i nekoliko starijih popijevaka i običaja iz Podravine, a namijenjena je prvenstveno koreografima kao priručnik za uvježbavanje i postavljanje plesa na scenu. Etnolog će također u njoj naći obilje zanimljivosti.

U predgovoru autor donosi, osim nekih važnijih podataka o knjizi, i upute za čitanje rada nogu u pojedinim plesovima po sistemu dra Vinka Žganca.

Knjiga obuhvaća uvod, opis plesova iz Podravine, opis mađarskih plesova u Zdali i obradbu plesova za tamburaški orkestar.

U uvodu su prikazane važnije karakteristike sela, kuće, povijesnih zbivanja i općenito života u Podravini. Oertano je područje tzv. prave Podravine oko Đurđevca i Koprivnice. Autor nadalje navodi političke, socijalne i ekonomske faktore, te ulogu evropske, posebno mađarske i gradske kulture, što je sve utjecalo na modifikaciju narodnog izraza i nestanak narodne nošnje, koja je opisana na osnovu kazivanja starijih ljudi. Popijevke s notnim zapisom i tekstom, analizama i usporedbama, uz daljnji prikaz narodnih plesova, običaja i jezičnih karakteristika daju potpuniju sliku kraja, prikazuju mentalitet Podravca, njegov ekonomski i socijalni položaj te sukobe i razlike među generacijama.

Zemljbeni običaji prikazani su kao etnografska građa i opisani su u dijalektu. Tu će koreograf naći dovoljno elemenata za scensku obradbu, etnolog niz zanimljivih

podataka, a za svakoga drugog čitaoca i ljubitelja narodnoga blaga bit će to zanimljivo štivo. Zbirka sadrži i opise još nekih običaja, igara, muzičkih instrumenata i sastava, kao i upute za scensku upotrebu narodne nošnje. Radi cjelovitijeg prikaza autor je, uz vlastita istraživanja, citirao i nekoliko istraživača koji su se prije bavili tim područjem i uspoređivao pojedine elemente i zapise.

Drugi dio knjige opisuje narodne plesove iz Podravine, svrstane u otvorena kola, zatvorena kola, kola s parom u sredini, parovne plesove i solističke plesove. Uz svaki se ples navodi u kojem je mjestu zapisan, tko ga je pokazivao, u kojoj se prilici izvodi, kako se plesači drže i kakvim redom, eventualne varijante plesa, podudarnosti s drugim područjima i dr. Ako se ples izvodi uz pjesmu, autor posebno citira i tekst pjesme.

Plesovi su prikazani poznatim sistemom dra Vinka Žganca, a odmah ispod njega Labanovom kinetografijom. Posebno je svaki ples prikazan i deskriptivno, gdje je svaki pokret raščlanjen i opisan prema trajanju na osnovu notnih vrijednosti, upravo onako kako je to običaj u štampanim zbirka drug h autora. Tako je knjiga pristupačna koreografima različitih plesnih obrazovanja. Trostrukom analizom pokreta ples se može lako rekonstruirati, a upotreba Labanove kinetografije kojom su pokreti označeni neposredno ispod muzičke pratnje i Žgančeva sistema, pruža mogućnost uspoređivanja svih triju upotrebljenih sistema, a time i postepeno uvođenje u Labanovu notaciju malo poznatu kod nas. Mnogi koreografi stranih zemalja već se odavno služe Labanovim sistemom, pa se zbirkom mogu služiti i oni koji ne poznaju naš jezik.

Zanimljivi su neki plesni i ritmički obrasci, muzičke i jezične karakteristike pojedinih pjesama u kolu te njihova podudarnost s udaljenijim područjima. Tako npr. *vuzmeno kolo* zadržava ikavski pripjev: »Oj divojko dušo moja«, kojemu autor nalazi tragove u d'narskom području. Za kolo *Ja ne volim, ja ne volim*... autor navodi da nije mogao ustanoviti kad je to kolo došlo u Molve i tko ga je donio. (Danas bi to bilo teško ustanoviti jer je ono po melodijskoj liniji pjesme uz koju se izvodi, a donekle i plesa, poznato i u susjednim pokrajinama. Za vrijeme NOB-e s adekvatnim partizanskim tekstom izvodilo se kao varijanta *tarabana*, a nije isključeno da su ga upravo tada partizanske jedinice prenijele na šire područje.)

Opisan je veći broj kola s parom u sredini, tzv. *birčić* kola u kojima se javno mogu pokazati simpatije prema osobama suprotnog spola. Za većinu autor navodi da su svatovski plesovi ili svatovske plesne igre (*Oj ti mladi paune*). Da su to plesne igre, vidljivo je iz opisa, no ne bih se složio s autorovim stavom da su svatovske samo zato što se pretežno izvode u svatovima. Svatovskim plesovima mogli bi se nazvati samo oni plesovi koji su sastavni dio određenoga svadbenog rituala. Međutim, sve se ove igre izvode i u drugim prilikama. Izuzetak čini kolo *vankušeca* koje autor zaista opravdano naziva svatovskim i citira Josipa Tomeca i njegovu rukopisnu zbirku gdje je opisan redosljed biranja od zastavnika, preko mlade i mladoženje do svih ostalih učesnika u svadbi.

Od parovnih plesova treba istaći *drmeš*, raširen i dobro poznat ples u čitavom kajkavskom području. Opisana je starija varijanta s čestim »podbijanjem« i novija, mnogo suzdržljivija. Autor navodi da se *drmeš* nekad plesao u paru koji nije bio vezan, pa su više dolazile do izražaja improvizacije pojedinaca, dok je on danas predstavnik tipičnoga parovnog plesanja. Smatram da je trebalo nešto više reći o samom *drmešu* kao zajedničkom plesu šireg područja koji se zbog svojih specifičnosti održao i do danas. Imajući na umu njegove oblike u ostalim krajevima, gdje se izvodi također kao parovni ples, ali i u četvero ili u većem kolu, čini se da su drugi oblici kod Podravaca u toku vremena zapostavljeni. (Varijante su mnogobrojne, a u čazmanskome kraju je poznat stariji oblik *drmeša* na otvorenu prostoru koji su izvodili samo muškarci držeći se povremeno za ramena, a plesali su i individualno. Kako je taj ples veoma prikladan za scensko izvođenje, mnoge ga folklorne sekcije trajno zadržavaju na programu.)

Grčlica, ples s *ropčecom* i *Žena ide na gosti* također su parovni plesovi od kojih prva dva autor navodi kao cehovske plesove. (*Ples s ropčecom* ima dovoljno elemenata koji imitiraju rad zanatlija-tkalaca, dok su u *grizlici* oznake cehovskog plesa vrlo oskudne.)

Zanimljiv je solistički ples *moldovan* kojemu autor nalazi podrijetlo u Moldaviji, kao i vrlo raširen ženski mimički ples *paun pase*. Njihovo postojanje u Podra-

vini jasno govori kako je mnogo toga prihvaćeno sa strane i u kojem se obliku održalo.

Među mađarskim plesovima, koji su uglavnom parovni, izrazito mjesto zauzima čardaš s nekoliko varijanata iz Zdale i Repaša. Autor navodi podudarnosti mađarskog čardaša s nekim figurama i plesnim elementima krčkog tanca i pokušava obrazložiti mogućnost međusobnih utjecaja posredstvom kulturnih i političkih veza između otoka Krka i Mađarske. Konstatacija o sličnosti nekih elemenata tih plesova zaslužuje naročitu pažnju. No autor tačno primjećuje da je izvođenje istovetnih plesnih obrazaca i elemenata upravo stilski veoma različito.

Ovdje smo se ujedno dotakli upotrebe termina *stil* i *stilski*, koji je autor primijenio već u samom uvodu knjige gdje kaže da se stilski plesanje u Podravini dijeli u tri vrste, a govori pri tome o tipovima ili vrstama plesova (njihanje uz šetnju i pjesmu; drmanje s vertikalnim pokretima; mirno držanje gornjeg dijela tijela uz prepletanje nogu). Moje je stajalište da se dva različita plesa mogu stilski jednako izvoditi ako ih izvodi određena skupina ili pojedinac, a naprotiv jedan isti ples ili plesni obrazac može biti u različitim mjestima ili udaljenijim krajevima stilski različito izveden. Takav je upravo slučaj krčkog tanca i čardaša, što je autor potpuno i obrazložio.

Nekoliko plesova po autorovim zapisima priredio je za tambure Rudolf Rajter, što je kao partitura štampano na kraju knjige. Šteta što nije obrađen veći broj, no i ovo će dobro doći svakoj folklornoj sekciji i tamburaškom orkestru.

Na kraju prikaza nužno je ponovo istaći vrijednost ove zbirke, u prvom redu zbog skupljene dragocjene građe u času kada se dobiva sve manje vjerodostojnih podataka na terenu, a sjećanja kazivača često su nejasna i fragmentarna. Radove ove vrste treba pozdraviti, jer neprocjenjivo bogatstvo klasičnoga narodnog stvaralaštva odlazi u nepovrat, a ono malo što je još sačuvano u sjećanju starijih ljudi, nestaje zajedno s njima.

Mihailo Smoljanović

KUSTAA VILKUNA, VOLKSTÜMLICHE ARBEITSFESTE IN FINNLAND. FF Communications No. 191, Helsinki 1963.

Ovaj rad Kustaa Vilkuna predstavlja važan prilog svjetskoj etnološkoj literaturi i omogućuje temeljito upoznavanje finskih narodnih radnih svečanosti. Knjiga je rezultat dugogodišnjeg rada, a uvod u taj rad bilo je objavljivanje prve studije o imenima radnih svečanosti (u ediciji Sanastaja, br. 33, iz 1937.)

Temeljito poznavanje građe; historijskih zapisa i literature o običajima susjednih i ostalih evropskih naroda omogućilo je autoru da izradi ovo izvrsno djelo. U opisu svečanosti vezanih uz rad autor prikazuje ne samo sam rad nego i vjerovanja i običaje vezane uz najosnovniji zadatak seoskoga gospodarstva — pribavljanje hrane, a tekst dopunjuje poslovicama, pjesama, muzičkim i likovnim ilustracijama. Iznoseći historijske podatke o pojedinom običaju, davanjem njegovih varijanti u Finskoj i veza u ostalim zemljama, autor pruža opis koji bi po svojoj sistematičnosti i sveobuhvatnosti mogao poslužiti kao upitnica za ispitivanje tih običaja i u ostalim zemljama.

Knjiga je podijeljena na 12 poglavlja. U prvome Vilkuna prikazuje svečanosti vezane uz love i ribolov. Važan izvor mesne hrane u Finskoj je lov na međvjede. Autor opisuje pravila tog lova, magijske čine za osiguranje budućeg lova i ceremonije za lovca koji prvi put sudjeluje u lovu. Uz sve etape, od pripreme za lov do podjele mesa, pievaju se određene pjesme, koje je autor donio u originalu i njemačkom prijevodu. Zajednički rad stanovnika šireg područja osigurava i u ribolovu veći ulov. Autor opisuje svečanosti i magijske čine pri početku i završetku ribolova, opisuje podjelu ulova, te naglašava gostoljubivost i darežljivost kao magijske čine za osiguranje dobrog ulova i u budućnosti.

Poglavlje o poljodjelskim radovima i svečanostima uz njih vezanim obuhvaća sve poslove od prvih priprema za sjetvu do konačnih žetvenih radova i spremanja žita i plodova. Kako su to najteži radovi u seoskom gospodarstvu, razumljiv je velik broj svečanosti, koje se, uz obilno konzumiranje hrane i pića priređuju na završetku pojedinog posla. To potvrđuje i poslovice koja dan žetve uspoređuje s danom vjea-

čanja i najvećega veselja. Posebno objašnjava autor brigu za osiguranje stočne hrane, svečanosti uz klanje, početak godine, te svečanosti uz prvi izgon stoke i njeno uzgajanje.

U trećem poglavlju Vilkuna opisuje svečanosti uz sve etape gradnje nove kuće i useljenja u nju. I tu iznosi primjere magije, a opis običaja fingiranog »rušenja ognjišta« dopunjuje sličnostima iz drugih zemalja. Prikazuje i običaje uz brodogradnju.

U poglavlju o svečanostima uz rukotvorstvo prikazana su večernja sijela na kojima žene obavljaju glavne poslove oko prerade prediva i tkanje. Sijela su ujedno i prigoda da se pričaju priče, pjevaju pjesme, a mladež se tako upoznae i u veselju provodi duge zimske večeri. U istom poglavlju opisuje se svečanost večernje svjetlosti, koja se slavi 11. rujna, a težnja joj je da umjetnim svjetlom produži dnevnu svjetlost.

Posebno poglavlje daje veoma zanimljiv opis društvenog ophođenja pri različitim poslovima: u mlinu, na sijelu, u sauni itd.

Daljnja poglavlja opisuju gostoljubivost i darežljivost uz rad i lov. Smatra se da se prilikom berbe svih plodova, a tako i u lovu i ribolovu, mora nahraniti svaki slučajni prolaznik, jer on donosi sreću, a ako mu se uskrati bilo što, iduće godine neće pri tom poslu biti obilja i sreće. Naročito se mnogo daje siromasima i onima koji nisu u mogućnosti da pribave pojedini proizvod. Uz to je opisana razmjena proizvoda između ribara i seljaka, koja se često odvija i izvan granica Finske, uglavnom s Estoncima. To se dešava osobito poslije proljetnog i jesenjeg ulova. Tada su bile određene ceremonije i ustanovljene mjere za razmjenu pojedinih proizvoda, a sve se završavalo zajedničkom svečanostju.

U pretposljednem poglavlju autor objašnjava golemu ulogu pjesme i ritma za olakšanje svih poslova, kako pri nošenju tereta, obavljanju šumskih radova, ribarenju i povlačenju ribarskih mreža, izgradnji brodova, tako i pri mljevenju žita na ručnom mlinu, pređenju, tkanju, muzenju itd. Donosi primjere notnih zapisa i tekstova pjesma.

Posljednje poglavlje analizira socijalni značaj radnih svečanosti. Na nekadašnje svečanosti ljudi su dolazili slobodno, bez poziva, zajednički su radili i pomagali jedan drugome, a zatim sudjelovali u svečanosti ujedno kao glumci i publika. Zajednički rad omogućivao je da se brže i uz manje truda obave glavni poslovi u gospodarstvu. Pri žetvi i drugim radovima postojalo je natjecanje, pa je bila sramota za pojedinca ako je zaostao u radu, pogotovo zato, što je zajednički rad katkada mogao pomoći mladima da se upoznaju i ocijene radne kvalitete budućega bračnog partnera. Zajednički rad i proslave bile su glavni izvor pjesme, humora, priča itd. Moramo napomenuti da autor, u stanovitoj mjeri, previše idealistički prikazuje ljepotu i lagodnost seoskog života, a ne daje realan prikaz napora i teškoća.

Prilikom različitih svečanosti dolazili su do izražaja i različiti magijski čini. Konzumiranje velikih količina hrane i pića autor objašnjava magijskom težnjom: što više daješ drugima, više ćeš dobiti. Pojedini ljudi vjeruju da neće imati uroda iduće godine ako ne prirede bogatu žetvenu svečanost. Magijske su mjere i različiti uzvici i plesovi na tim svečanostima. Mnoge radne svečanosti s vremenom su postale godišnje svečanosti. Tako se i magijski čin za plodnost vežu uz pojedine godišnje svečanosti. Za poklada u Finskoj je poznato sanjkanje uz mnogo buke. Pri tome se više: »Duga konoplja, dug lan!« i vjeruje da će konoplja biti toliko duža koliko se dulje ljudi sanjkaju. Uz to ide i pokladni ples za plodnost i skakanje uvis; žene raspuste kosu i nekoliko puta na dan je češljaju ili upleću u nju malo lana. Na kraju autor analizira obredno pjevanje epskih pjesama uz pojedine radove i utvrđuje da su se dugo održavale zato što su imale obrednu funkciju. Priložene fotografije i opsežan popis literature upotpunjuju ovo vrijedno djelo.

Josip Milićević

GYULA ORTUTAY, KLEINE UNGARISCHE VOLKSKUNDE. Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar 1963.

Lagan pripovjedački stil ove knjige vodi kroz prošlost i sadašnjost, otkriva vrijednost i ljepotu folklornih ostvarenja mađarskog naroda — poezije, priča, muzike i upoznae s njegovim životom i običajima.